

Divan Şiirinde Mahlas Değiştiren ve Birden Fazla Mahlas Kullanan Şairler

Dr. Orhan KURTOĞLU*

Özet: Divan şiirinde şairler çoğunlukla asıl isimlerinin yerine mahlas denilen sanat isimlerini kullanmışlardır. Türk edebiyatında İran tesiri ve Şeyhî ile birlikte başlayan bu gelenekte şairler, çoğunlukla tek mahlas kullanmışlardır. Ancak bazı şairlerin mevcut mahlasını değiştirdiği, bazılarının ise birden fazla mahlas kullandığı da bilinmektedir. Bu makalede biyografik kaynaklar taranarak mahlas değiştiren ve birden fazla mahlas kullanan şairler ile her iki durumun sebepleri tespit edilmeye çalışılmış, bu tespitler tablo ve grafiklerle de gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Divan edebiyatı, Divan şiiri, mahlas, mahlas değiştirme, birden fazla mahlas kullanma

Giriş

Arapça menşeli bir kelime olan mahlas, sözlüklerde “kurtulma yeri, sığınacak yer” gibi anlamlara gelmekle birlikte, dilimizde bu anlamlarından ziyade bir edebiyat terimi olarak tanınmıştır. Kelime bu manada ise “şairlerin, şiirlerinde kullandıkları takma adlar ve sanat isimleri” şeklinde tanımlanabilir.

Sanatçıların kendilerine niçin bir mahlas alma / bulma ihtiyacı duydukları izah edilirken, bu düşüncenin altında sanatçıların Allah veya hükümdar karşısında kul veya teba pozisyonunda bulunmaları sebebiyle, eserlerinde gerçek isimlerini kullanmalarının bir saygısızlık olacağı düşüncesinin yattığı ifade edilmiştir (Kalpaklı 2001: 254). Mahlas aynı zamanda, Nedim’in şu beytinde ifadesini bulduğu şekliyle adeta şairin eserine attığı imza hükmündedir:

“Ma'lûmdur benim sühanım mahlas istemez
Farkeyler anı şehrimizin nükte-danları”
(Macit 1997: 355)

Sanatçının kendisine uygun bir mahlas seçmesi, hem Türk halk şiiri, hem de Divan şiiri geleneklerinde şairliğin ilk şartlarından birisi olarak kabul edilmiştir¹. Türk edebiyatında İran tesiri ve Şeyhî ile başlayan (İsen 1997: 194) bu mahlas alma geleneğinde şairler, türlü sebeplerle ve hemen her zaman kendi ruh hallerini yansıtan isimleri mahlas olarak seçmeye gayret etmişlerdir. Bu

* Gazi Üniversitesi, Kırşehir Eğitim Fakültesi / KIRŞEHİR
orkurt@gazi.edu.tr.

seçim sırasında şairler, kendi mesleklerini, babalarının mesleğini, ses güzelliğini; hattatlık, ressamlık gibi özelliklerini; güzellik, vücut özellik ve arızalarını, psikolojik hâl ve vasıfları, dinî-tasavvufî faaliyet ve bağılıkları, başarılarından geçen her hangi bir ilginç olayla ilgili hâl ve durumları dikkate almışlardır (Tolasa 1983: 240). Sanatçılar, kendilerine bu sanat isimlerini seçerken de çoğu kez yine geleneğe uygun olarak Arapça veya Farsça bir kelimeye “nispet i’si” nin eklenmesiyle oluşan kelimeleri tercih etmişlerdir.

Ömer Faruk Akün, mahlasların alınış sebeplerini şu on bir başlık altında tasnif etmiştir (1994: 395-396):

1. Psikolojik bir durum ve tutumu aksettirenler: Fevrî, Huzûrî, Gamî, Neşâtî, Zârî, Sükûnî...
2. Kazanılmış bir meziyeti, alışkanlık haline gelmiş bir davranışı bildirenler: Bezmî, Mahremî, Hemdemî, Ülfetî, Duayî, Şükrî, Kabûlî, Gayretî, Ümidî...
3. Üstünlük iddiası olanlar: Ulvî, İzzetî, Bülendî, Kebîrî, Hâkânî, Ferîdî...
4. Kendilerini cennete yaraşır ilâhî makama yakın bulanlar: Adnî, Firdevsî, Riyâzî, İlâhî, Ledünnî, Kurbî, Yakînî...
5. Tabiattan alınanlar: Bahrî, Âbî, Fezâyî, Şemsî, Mihrî, Ahterî, Ra’dî, Andelîbî, Kebûterî...
6. Mahviyet, kendini hor görme, bir düşkünlük hali, bir hayat arızası veya talihsizlik bildirenler: Gubârî, Hâkî, Za’îfî, Sâilî, Fakîrî, Garîbî, Cüdâyî, Aczî, Mahvî, Helâkî, Cefâyî, Günâhî, Özrî...
7. Bir kavram etrafında toplananlar: Bedî, Beyânî, Fehmî, Fikrî, Lisânî, Nutkî, İlmî, Fünûnî...
8. İntisap edilen bir şahsiyetten veya babanın meslek ve payesinden gelenler: Askerî, Ca’ferî, Destârî, Gülşenî, Mekkî, Mîrî, Mu’îdî...
9. Doğrudan doğruya meslekleriyle hüner sahibi oldukları iş ve sanatlardan alınanlar: Kâtîbî, Nakşî, Şehdî, Huffî...
10. Sadece isim yapısında olanlar: Nedîm, Selîm, Sâlim, Âsım...
11. Yer adlarından alınanlar: Rûmî, Gülşehrî, Niksârî... (Kalpaklı 2001: 255).

Divan şiirinde sanatkârların bir kısmı vaktiyle kullandıkları mahlasları kullanmaktan vazgeçmişler yahut mevcut mahlaslarının yanında ikinci hatta bazen daha fazla mahlas kullanmışlardır. Tezkireler başta olmak üzere benzer biyografik kaynaklar bu durumu türlü sebeplerle izah ederken, bazı şairlerin bu değişikliğe gitmelerindeki sebepleri bütün hikâyesi ile anlatılmış; bazı şairler içinse sebep göstermeksizin sadece mahlasını değiştirdiği veya tek mahlasla yetinmeyip kimi şiirlerinde farklı mahlaslar kullandığı belirtilmiştir.

A. Mahlas Değiştiren Şairler ve Değiştirme Sebepleri

Araştırmamız sırasında taradığımız biyografik kaynaklarda tespit edilen, yeni bir mahlas kullanma ihtiyacı duyan şairlerin bu değişikliğe gitme sebeplerini şu başlıklar altında tasnif etmek mümkündür:

1. Tasavvufî bir gruba intisap etme

İnsanlar üzerinde, bağlandıkları tasavvufî grup ve kişilerin büyük tesirleri vardır. Bazı Divan şairleri hayatlarının bir döneminde böyle bir kişi veya gruba intisap ettiklerinde, bu bağlılığın tesirini mahlaslarını değiştirmeye kadar götürmüşlerdir.

Kaynaklarda mahlaslarını bu sebeple değiştiren üç şairden bahsedilmektedir. Bunlardan biri, önceleri *Kudsî* (ö. 1887) mahlasını kullanırken *Hâlidî* tarikatına intisap ettikten sonra mahlasını değiştiren *Mihnetî* (Canım 1995: 442; Peremeci 1939: 285), biri İlahî bir aşka düştüğü için mevcut mahlasını değiştirerek *Sevdâyî*² mahlasını kullanmaya başlayan *Hâverî* (*Baba Sevdâyî*) (15 yy. ?), diğeri ise *Uşşakiye* tarikatından *Şeyh Ahmed Şücâaddin'e* intisabından sonra "*Niyâzî*" mahlasını kullanmaya başlayan *Sâmî* (ö. 1934)'dir (İnal 2002: 2121).

2. Aynı mahlasın başka şairler tarafından kullanılması

Divan şairlerinin mahlas meselesinde en çok sıkıntı duydukları husus, kendileriyle aynı mahlası kullanan başka şairlerin varlığıdır. Bazı şairlerin buna tedbir olarak kendilerine mahlas seçerken, bunların başkalarının ilgilenmeyeceğini düşündükleri isimler olmasına dikkat ettikleri bilinmektedir. Bu duruma *Fuzulî*'nin bu mahlası alma sebebi örnek olarak verilebilir. Aynı şekilde Ahmed Paşa'nın kendisiyle aynı mahlası kullanan Gelibolulu Ahmed isimli bir şairle şiirlerinin karıştırılma ihtimali üzerine, "kendisinin şiirlerinin ona mal edilmesinde bir beis olmadığı fakat onun şiirlerinin kendisine mal edilmesinden ise korktuğu", manasındaki tepkisi de bu hususun önemini gösteren en çarpıcı örneklerdendir³.

Geleneğin aynı mahlası kullanan şairlere pek iyi gözle bakmadığı muhakkaktır. Bu husus için Divan şiirinin ünlü ismi Balıkesirli *Zâtî* (ö. 1546) ile aynı mahlası taşıyan *Hallâc Zâtî* adındaki bir şairle *Necâtî Bey* (ö. 1509) arasında geçen ve *Âşık Çelebi Tezkiresi*'nde de nakledilen şu hadise örnek olarak verilebilir: *Necâtî Bey*, devrin üstat şairi *Zâtî* ile aynı mahlası kullanan bu genç şaire hiddetlenmiş ve "eğer padişahın huzuruna gidiyor olsam, bir mahlası kullanan bir şair varken aynı mahlasın yeni bir şair tarafından kullanılmasını yasaklamasını isterdim" demiştir⁴.

Kaynaklarda *Es'ad* (*Gâlib*) (ö. 1799)⁵, *Fâik* (*Andelîb*) (ö. 1903)⁶, *Firdevsî* (*Ebu'l-Es'ad*) (ö. 1903)⁷, *Hakkı* (*Fevzî*) (ö. 1832)⁸, *Mehdî* (*Ahdî*) (ö. 1593)⁹, *Resmî* (*Vâhid Çelebi*) (ö. 1682)¹⁰, *Selmân* (*İlâhî*) (ö. 1577)¹¹, *Vefâyî* (*Zamânî*)

(15. yy.)¹² ve *Zeynî (Şâhî)* (ö. 1629)¹³ nin başkalarıyla aynı mahlası kullanmamak düşüncesiyle mevcut mahlasını değiştirdiği ifade edilmiştir.

3. Mevcut mahlasın imlâsı

Şairlerin mahlaslarını değiştirme sebeplerinden birisi de mevcut mahlasın düzden veya tersten okunuşunun hoşça gider bir ifade olmamasıdır. Kaynaklarda bu sebeple mahlasını değiştirdiği ifade edilen iki şair vardır. Bunlar *Kemâlî* (ö. 1551) ve *Şeref* (ö. 1736)'dir. *Kemâlî*, mahlasını arkadaşları tarafından “*Kem Ali*” şeklinde söylenmesinden rahatsızlık duyduğu için *Bahârî*¹⁴; *Şeref* ise tersten okunduğunda “*Fereş*” olduğundan alaya alındığı için “*İkbâl*” olarak değiştirmiştir¹⁵.

4. Şairin babası, şeyhi, üstadı, dostları yahut hamisi gibi bir büyüğünün telkin ve tavsiyesi

Mahlasların değiştirilmesinin en önemli sebeplerinden birisi de şairin babası, şeyhi, üstadı, dostları yahut hamisi gibi bir büyüğünün mahlasını değiştirmesi yönünde yaptığı telkin ve tavsiyelerdir.

Mahlasını bu sebeple değiştiren 15 şair tespit ettik. Bunlar, *Aczî (Âkif)* (ö. 1866)¹⁶, *Âhî (Ârif)* (18. yy.)¹⁷, *Azîz (İhsan)* (ö. 1805)¹⁸, *Hâcî (Hicâzî)* (ö. 1824)¹⁹, *Hezârî (Münîf)* (ö. 1743-1744)²⁰, *Hüsâmî (Vehbî) (Seyyid Vehbî)* (ö. 1736)²¹, *Hüznî (Sürûrî)* (ö. 1751)²², *Darrî (Nefî)* (ö. 1634)²³, *Nûrî (Pertev)* (ö. 1807)²⁴, *Nûrî (Şems, Şemsi)* (ö.1893)²⁵, *Sâbih (Sâmî)* (ö. 1881)²⁶, *Semendî (Neşâtî)* (ö. 1674)²⁷, *Şehdî (Kandî)* (ö. 1555)²⁸, *Tayfûr (Dâniş)* (ö. 1774)²⁹ ve *Halîm (Yahyâ Nazîm)* (ö. 1727)³⁰, dir.

5. Şairin hayatında meydana gelen önemli değişiklikler

Hasbî (16. yy.) adlı bir şair, uzun bir süre mahpus kaldığı için mahlasını değiştirerek *Habsî*'yi mahlas olarak kullanmaya başlamıştır³¹.

6. Şâirin yaşı

Kimi Divan şairleri de gençliklerinde kullandıkları mahlaslarını ilerleyen yaşlarında değiştirerek yeni bir mahlas alma yolunu seçmiştir. Bunlar *Meylî (Fânî)* (16. yy.)³², *Rahmî (Hevâyî) (Kubûrizâde)* (ö. 1710)³³, *Refik (Kâmî)* (ö. 1884)³⁴, *Ziyâyî (Selâmî)* (16. yy.)³⁵ dir. Bir şairin de değişik yaş dönemlerinde farklı mahlas kullandığı ifade edilmiştir. Bu şair *Kemâlî* (ö. 1732)'dir. “*Adı Mustafa olan bu şâir, gençliğinde “Mucib”, orta yaşlarında “Râyic” ve yaşlılığında da “Kemâlî” olmak üzere üç ayrı mahlasla şiirler yazmıştır*” (Beysanoğlu 1957: 185).

7. Mevcut mahlasın şairin kendisince beğenilmemesi

Şairlerin bir kısmı ise mevcut mahlaslarını uğursuzluk ve kendisini tam olarak ifade edememesi gibi sebeplerle değiştirmişlerdir. Bunlar *Çâkî (Arşî)* (ö. 1570)³⁶, *Çeşmî (Âlî)* (ö. 1599)³⁷, *Kûtehî (Bülendî)* (ö. 1630)³⁸, *Mâtemî (Hâtemî)* (ö. 1596 ?)³⁹, *Reyhânî (Cânî)* (15. yy.)⁴⁰, *Vecdî (Kirâmî)* (16. yy.)⁴¹, *Zeyrekî (Ânî)* (ö. 1569)⁴² dir.

8. Sebep belirtilmeksizin mahlas değiştirdiği ifade edilen şairler

Kaynaklar, *Aynî (Hayret)* (ö. 1824) (Arif Hikmet 18b), *Bahârî (Vehbî)* (17. yy.) (Canım 1995: 288), *İhsan (Azîz)* (Tuman 6), *Muhib (Eser)* (ö. 1722) (Erdem 1994: 1) *Nergîsî (Âhî)* (15. yy.) (Nevâyî 2001: 89), *Pervâne (Lâzîmî)* (ö. 1561) (Ahdî : 121b), *Sâbık (Emîn)* (ö. 1743) (Erdem 1994: 16), *Semâ'î (Zemânî)* (16. yy.) (Kılıç 1994: 288), *Sıdkî (Ümîdî)* (ö. 1571) (Kılıç 1994: 160), *Vâlihî (Cevherî)* (ö. 1572) (Kılıç 1994: 246; Tuman 168), *Vefdî (Mecbûr)* (ö. 1919) (İnal 2000: 1277), *Selman (İlâhî)* (ö. 1577) (Tuman 54), *Hanîf (Servet)* (ö. 1766) (Tuman 140), *Tâlib (Bî-vücûdî)* (ö. 1679) (Tuman 577) gibi şairlerin de mahlaslarını değiştirdiklerini belirtirken herhangi bir sebep göstermemişlerdir.

B. Birden Fazla Mahlas Kullanan Şairler ve Kullanım Sebepleri

Divan şairlerinin bir kısmı gelenekte pek hoş karşılanmasa da türlü sebeplerle birden fazla mahlas kullanmışlardır. Bunların büyük kısmı sanatkarların henüz arayış içinde oldukları şeklinde yorumlanabilir. Bu durumun sebeplerini de bir kaç madde halinde şöylece sıralamak mümkündür:

1. Manzumelerin yazıldığı dil

Araştırmamız neticesinde, beş şairin manzumelerini yazarken kullandığı dile göre mahlas kullandığı tespit edilmiştir. Bunlar *Eflatun / Esîrî / Hazânî* (16. yy.)⁴³, *Fânî / Nevâyî* (ö. 1501)⁴⁴, *Şehlâ / Meyyâl* (ö. 1669)⁴⁵, *Şeydâ / Şeydâyî* (ö. 1529)⁴⁶, *Tâlib / Âzım* (ö. 1706)⁴⁷ dir.

2. Manzumelerin türü

Divan şairlerinin bir kısmı da şairlerinin türüne göre mahlas kullanmışlardır. Bu sebeple birden fazla mahlas kullandığı ifade edilen üç şairin hiciv, hezl ve dinî türlerde farklı mahlaslar kullandığı belirtilmiştir. Bunlar *Celâl / Zevkî* (ö. 1882)⁴⁸, *Kâmî / Dehrî* (ö. 1912)⁴⁹, *Abdurrahim, / Fedâî* (ö. 1885)⁵⁰ dir.

Şairin bir büyüğünün telkin ve/veya tavsiyesi:

18. yüzyıl şairlerinden *Emîn* (ö. 1745) “*kadı-asker ve fâzıl-ı şehîr Abdalbâkî Ârif Efendi'nin iltimâsıyla*” (Ali Emîn 2003: 38), mevcut mahlasının yanında *Ârif* mahlasını da kullanmıştır.

Sebep belirtilmeksizin birden fazla mahlas kullandığı ifade edilen şairler:

Kaynaklarda bazı şairler içinse hiçbir sebep gösterilmeden, birden fazla mahlas kullandığı ifade edilmiştir. Bunlar, *Abdî / Abdullâhî (Abdulhay Celvetî)* (17. yy.)(Canım 1995: 344), *Abdî / Vassâf* (ö. 1760) (Fatin 1271 : 40), *Adlî / Âdil (II. Mahmud)* (ö. 1839) (Ak 2001: 93), *Ağazâde / Hakîkî* (ö. 1652) (Tuman 47), *Ahmed / Ahmedî (Ahmedî-i Rûmî)* (15. yy.) (Lâtîfî 2000: 168), *Ahmedî / Kaygusuz* (ö. 1545) (Tuman 20), *Ahmedî / Mürşidî* (ö. 1760) (Tuman 21), *Ali / Hâverî* (ö. 1565) (İsen 1994: 210; Kılıç 1994: 844), *Ârif / Emîn* (ö. 1745) (Ali Emîrî 2003: 38), *Aydî / Ayânî* (ö. 1865) (İnal 1999: 228), *Emîn / Vahîd (Emin Efendi)* (ö. 1887) (İnal 1999: 445: Tuman 79), *Es'ad / Muhlis (Es'ad Muhlis Paşa)* (ö. 1851) (Ali Emîrî 2003: 53), *Es'ad / Hecrî* (ö. 1726) (Fatin 1271: 11), *Esîf / Sıdkî* (ö. 1732) (Fatin 1271: 15), *Fârig / Mahvî* (16. yy.) (Kılıç 1994: 410), *Feyzî / Tâbîî Çelebi* (16. yy.) (Canım 1995: 103; Kılıç 1994: 831), *Hüseynî / Halvâyî* (ö. 1621) (Canım 1995: 259), *İkbâl / İkbâlî / Cihangîr (III. Mustafa)* (ö. 1774) (Ak 2001: 89), *İkbâlî / Meftûnî (II. Mustafa)* (ö. 1703) (Ak 2001: 79), *İlâhî / Abdullâh* (ö. 1490) (Tuman 54), *İlhâmî / İlham / Selîm / Selîmî (III. Selim)* (ö. 1808) (Ak 2001: 323), *Muhib / Muhibbî / Meftûnî / Âcizî (Kânûnî Sultan Süleymân)* (ö. 1566) (Ak 2001: 171), *Murad / Murâdî (II. Murad)* (ö. 1451) (Ak 2001: 50), *Mustafa / Muhlis (Şehzâde Mustafa)* (ö. 1552) (İsen 1994: 188), *Nasfet / Rıza* (18. yy.) (Fatin 1271: 410), *Nâtık / Nâtıkî* (ö. 1863) (İnal 2000: 1513), *Osman / Derviş Osman / Şeyh (Derviş Osman Efendi)* (17. yy.) (Köksal 1998: 77), *Pârsâ / Sâbir* (ö. 1679) (Safâyî 153b), *Remzî / Pîrî (Karamânî Pîrî Paşa)* (ö. 1532) (Lâtîfî 2000: 277), *Sa'îd / Kâmî* (19. yy.) (Köksal 1998: 210), *Salâhî / Sâlih* (ö. 1565) (Kılıç 1994: 702), *Sâmî / İzzet* (ö. 1844) (Fatin 1271: 185), *Sarı, Selîm, Selîmî, Tâlibî (II. Selim)* (ö. 1574) (Ak 2001: 55), *Şâkir / Fevkî* (18. yy.) (Fatin 1271: 209), *Şeyhî / Şeyh* (ö. 1481) (Köksal 1998: 175), *Tuffâhî / Fettâhî / Humârî / Esrârî* (15. yy. ?) (Nevâyî 2001: 14), *Ziyâ / Yûsuf* (18. yy.) (Ali Emîrî 2003: 36), *Bekâyî / Bâkî* (ö. 1594) (Tuman 101), *Biçâre / Zâkirî* (ö. 1657) (Tuman 116), *Türâbî / Sezâî* (ö. 1718) (Tuman 129), *Cemâlî / Şeyhoğlu* (15. yy.) (Tuman 158), *Nihânî / Cemîl* (ö. 1928) (Tuman 159), *Cihangîr / Şemsî / Za'îfî* (ö. 1552) (Tuman 170), *Hamdî / Hayâtî* (16. yy.) (Tuman 227), *Şeyhî / Le'âlî* (ö. 1723) (Tuman 520), *İbâdî / Hâfız* (18. yy.) (Tuman 931) ve *Hidâyet / Nevâtî* (ö. 1573) (Tuman 1201; Köksal 2004: 217) dir.

Sonuç

Yaklaşık altı asır süren Divan şiiri geleneğinde, taradığımız biyografik kaynaklardan tespit edebildiğimiz kadarıyla 54 şair, önceden kullandığı mahlasını değiştirirken; 55 şair de çeşitli sebeplerle bir mahlasla yetinmeyip aynı dönemde birden fazla mahlas kullanmayı tercih etmiştir. Hem mahlasını değiştiren hem de birden fazla mahlas kullanan şairlere baktığımızda *Nevâyî, Nef'î*

ve *Gâlib* gibi birkaç Şair hariç tutulursa bunların sıradan isimler oldukları görölmektedir (Bk. Tablo 1, 2).

ÇalıŐmamız neticesinde ortaya çıkan bir başka husus da aŐađıdaki tablo ve grafiklerde göröleceği gibi gerek mahlas değiştirme, gerekse birden fazla mahlas kullanmanın Divan Şiirinin klâsikleŐme sürecine girdiği 15. yüzyıldan, geleneğin gücünü kaybettiği 19. yüzyıla kadar deđiŐen oranlarda yaŐandığıdır (Bk. Grafik 1 ve 2). 18 ve 19 yüzyıllarda birbirine yakın oranlar ortaya çıkarken, her iki durum için de en fazla Şairin 16. yüzyılda görölmesi ilginç bir durumdur. Hem mahlas değiştirme hem de birden fazla mahlas kullanma, sanatkârların bir arayış içerisinde olduklarının da iŐareti olarak kabul edilebilir.

Şairlerin deđiŐen sosyal ve psikolojik durumlarının tesiriyle mahlaslarını deđiŐtirmeleri, sadece Divan Őiirine has bir durum değildir. Bu hem Türk halk Şiirinde, hem de yeni Türk Şiirinde zaman zaman karŐılaŐılan bir durumdur⁵¹.

Tablo ve Grafikler

Tablo 1: Mahlas Değiştiren Şairler

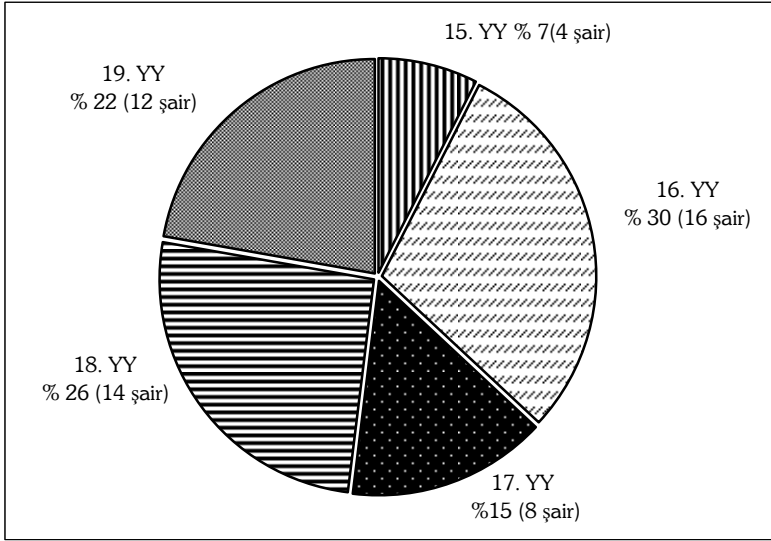
Sıra	Asıl Adı	Eski Mahlası	Yeni Mahlası	Yüzyıl
1	Mustafa	Aczî	Âkif	19
2	Mehmet	Âhî	Ârif	18
3	Hayret	Aynî	Hayret	19
4	İhsan	Azîz	İhsan	19
5	Hüseyin Çelebi	Bahârî	Vehbî	17
6	Mahmud Çelebi	Çâkî	Arşî	16
7	Mustafa	Çeşmî	Âlî	16
8	Ömer	Darî	Nef'î	17
9	Mehmed Es'ad	Es'ad	Gâlib	18
10	Mehmed Esad	Fâik	Andelib	19
11	Mehmed Emîn	Firdevsî	Ebu'l-Esad	18
12	Ahmed	Hâcî	Hicâzî	19
13	Hakkı	Hakkı	Fevzî	19
14	Yahyâ	Halîm	Nazîm	18
15	Osman Servet	Hanîf	Servet	18
16	Hasbî Çelebi	Hasbî	Habsî	16
17	Baba Sevdâyî	Hâverî	Sevdâyî	15 ?
18	Mustafa	Hezârî	Münîf	17
19	Hüseyin	Hüsâmî	Vehbî	18
20	Osman	Hüznî	Sürürî	18

21	Ali	Kemâlî	Bahârî	16
22		Kudsî	Mihnetî	19
23	İbrahim	Kûtehî	Bülendî	17
24	İbrâhim	Mâtemî	Hâtemî	16
25	Ahmed Çelebi	Mehdî	Ahdî	16
26	İsa	Meylî	Fânî	16
27	Mansurizâde Mustafa	Mucib Râyic	Kemâlî	18
28	Abdullâh	Muhib	Eser	18
29		Nergîsî	Âhî	15
30	Osman Nurî	Nurî	Şemsî	19
31	Muvakkıtzâde Mehmed	Nûrî	Pertev	18
32	Lâzımî Çelebi	Pervâne	Lâzımî	16
33	Kubûrîzâde Abdurrahman	Rahmî	Hevâyî	18
34	Mehmed Şaban	Refik	Kâmî	19
35	Mehmet	Resmî	Vâhid	17
36		Reyhânî	Cânî	15
37	Mehmet	Sâbık	Emîn	18
38	Abdurrahman	Sâbih	Sâmî	19
39	Sâmî	Sâmî	Niyâzî	19
40	Selmân	Selmân	İlâhî	16
41	Mahmud	Semâ'î	Zemânî	16
42	Ahmed	Semendî	Neşâfî	17
43	Ahmed	Sıdkî	Ümidî	16
44		Şehdî	Kandî	16
45	Mehmed	Şeref	İkbâl	18
46	Mehmed Tâlib	Tâlib	Bî-vücûdî	17
47	Süleyman	Tayfûr	Dâniş	18
48	Şeyh Bâlî Efendi	Vâlihî	Cevherî	16
49	Hâkzâde Abdülkerim	Vecdî	Kirâmî	16
50		Vefâyî	Zamânî	15
51	Ahmed	Vefdî	Mecbûr	19
52	Nişancı Mehmed Paşa	Zeynî	Şâhî	17
53	Mehmed	Zeyrekî	Ânî	16
54		Ziyâyî	Selâmî	16

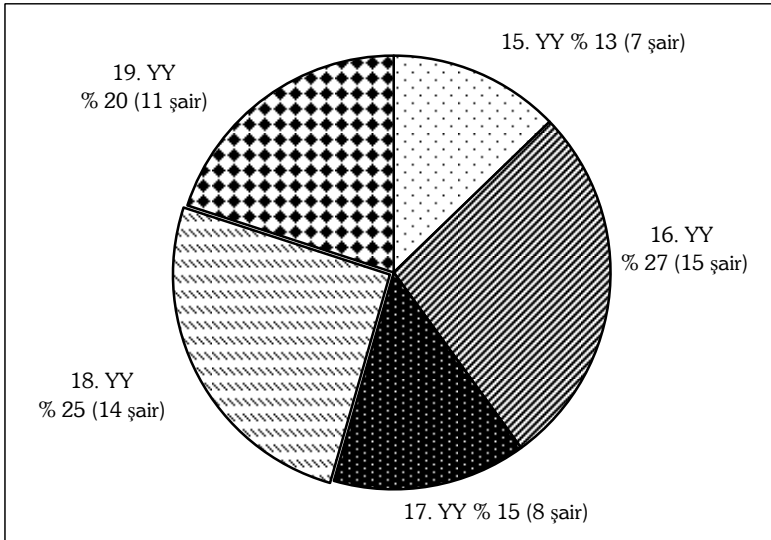
Tablo 2: Birden Fazla Mahlas Kullanan Şairler

Sıra	Asıl Adı	Mahlasları	Yüzyıl
1	Abdulhay	Abdî, Abdullâhî	17
2	Vassâf Abdullah Efendi	Abdî, Vassâf	18
3	Şeyh Abdurrahim Efendi	Abdurrahim, Fedâî	19
4	II. Mahmud	Adli, Âdil	19
5	Ağazâde Mehmed Dede	Ağazâde, Hakikî	17
6	Ahmed-i Rûmî	Ahmed, Ahmedî	15
7	Ahmed Sârban	Ahmedî, Kaygusuz	16
8	Ahmed	Ahmedî, Mürşidî	18
9	Ali	Ali, Hâverî	16
10	Mehmed Emin	Ârif, Emîn	18
11	Mehmed Aydı Baba	Aydî, Ayânî	19
12	Mehmed Abdubakî	Bekâyî, Bâkî	16
13	Abdullah	Biçâre, Zâkirî	17
14	Recâizâde Mehmed Celâl	Celâl, Zevkî	19
15	Bâyezid Cemâlî	Cemâlî, Şeyhoğlu	15
16	Şehzâde Cihangir	Cihangir, Şemsî, Za'ifi	16
17	Eflâtûn	Eflatun, Esîrî, Hazânî	16
18	Mehmed Emin	Emîn, Vahid	19
19	Es'ad Paşa	Es'ad, Hecrî	18
20	Es'ad Muhlis Paşa	Es'ad, Muhlis	19
21	Esif Muhammed Dede	Esif, Sıdkî	18
22	Ali Şir Nevâyî	Fânî, Nevâyî	15
23	PazarbaŐızâde Hüseyn	Fârig, Mahvî	16
24	Ali	Feyzî, Tâbiî	16
25	Hamdi-i Kadîm	Hamdî, Hayâtî	16
26	Hüseyn	Hüseynî, Halvâyî	17
27	Enderunlu İbâdî	İbâdî, Hâfız	18
28	III. Mustafa	İkbâl, İkbâlî, Cihangir	18
29	II. Mustafa	İkbâlî, Meftûnî	18
30	Abdullah	İlahî, Abdullâh	15
31	III. Selim	İlhâmî, İlham, Selîm, Selîmî	18
32	Hüseyn Kâmî	Kâmî, Dehrî	19
33	Kânûnî Sultan Süleymân	Muhib, Muhibbî, Meftûnî, Âcizî	16

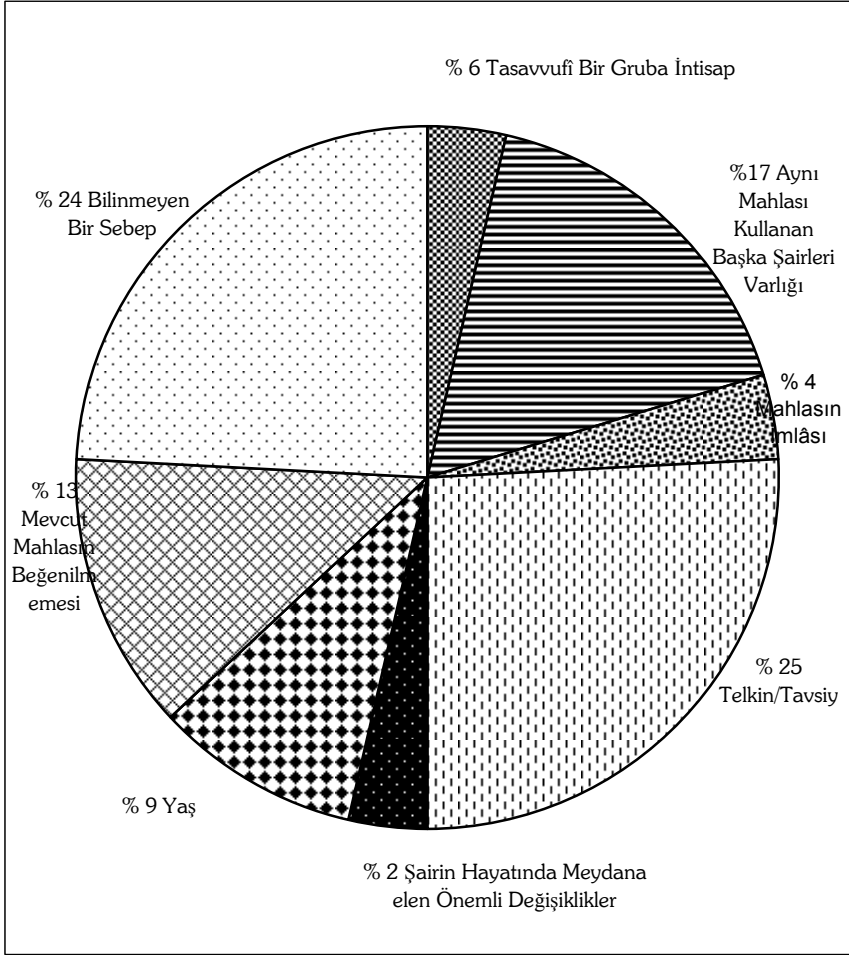
34	II. Murad	Murâd, Murâdî	15
35	Şehzâde Mustafa	Mustafa, Muhlis	16
36		Nasfet, Rızâ	18
37	Ahmed Dursun	Nâtk, Nâtkî	19
38	Hidâyet Bey	Nevâî , Hidâyet	16
39	Mustafa	Nihânî, Cemil	19
40	Derviş Osman Efendi	Osman, Derviş Osman,Şeyh	17
41	Mehmed	Pârsâ, Sâbir	17
42	Pîrî Mehmed Paşa	Remzî, Pîrî	16
43	Mehmed Sa'îd	Sa'îd, Kâmî	19
44	Celâlzâde Sâlih Çelebi	Salâhî, Sâlih	16
45	Sâmî	Sâmî, İzzet	19
46	II. Selim	Sarı, Selîm, Selîmî, Tâlibî	16
47	Şâkir	Şâkir, Fevkî	18
48	Ahmed	Şehlâ, Meyyâl	17
49	Mehmed	Şeydâ, Şeydâyî	16
50		Şeyhî, Le'âlî	18
51	İbrahim Tennûrî	Şeyhî, Şeyh	15
52	Mehmed	Tâlib, Âzım	17
53	Yahyâ-i Sîbek	Tuffâhî, Fettâhî, Humârî, Esrârî	15 ?
54	Yekçeşm Mehmet Sezâî	Türâbî , Sezâî	18
55	Yûsuf	Ziyâ, Yûsuf	18

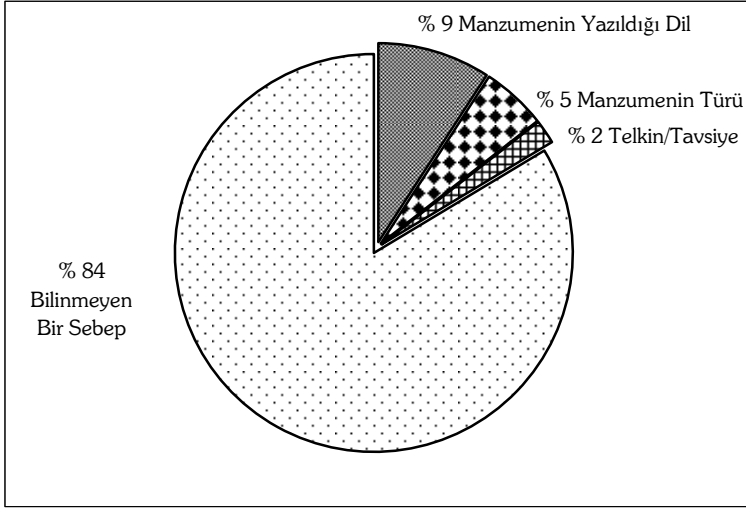
Grafik 1: Mahlas Değiştiren Şairlerin Yüzyıllara Dağılımı

Grafik 2: Birden Fazla Mahlas Kullanan Şairlerin Yüzyıllara Dağılımı

Grafik 3: Şairlerin Mahlas Değişikliklerinin Sebepleri

Grafik 4 : Şairlerin Birden Fazla Mahlas Kullanmalarının Sebepleri

Açıklamalar

- 1 Şairlerin mahlaslarını niçin aldıklarına dair şuarâ tezkirelerinde fazlaca bilgi bulunmak-tadır. Bunlar daha geniş bir çalışmayla ele alınıp değerlendirilirse hem divan şairlerinin psikolojik portreleri daha sağlıklı bir şekilde ortaya çıkacak hem de şairin yaşadığı dö-nemin sosyal hayatı ile ilgili daha somut değerlendirmeler yapılabilecektir.
- 2 “Evvel Hâverî tahallus kılur irdi. Gayb âleminin anga cezbe’î yitdi kim akılı zâyil bolup ildin çıkıp baş ayag yalang divâneler dik tag ve deştde kize başladı. Öz hâlîga kilip il arasığa kirgending songra “Sevdâyî” tahallus kıldı” (Nevâyî 2001: 21).
- 3 “Hudâvendân-ı irfândan biri ol vâlî-i vilâyet-i nazm u inşâ ya’ni merhûm Ahmed Paşa’ya didi ki mahall-i mahlasda siz dahi Ahmed dirsüz ve husûs-ı şî’rde isminüz tahallus idersüz bu takdırce Gelibolılı Ahmed ile sizün beyninüzde iştirâk u iltibâs vâki’ olup bu iltibâs u iştibâh halka nev’an sebeb-i galat olmaz mı ihtimâldür ki sizün kelimât-ı tayyibenüz enfâs-ı şerîfinüzi ana isnâd iderler didükde merhûm Ahmed Paşa dimiş ki benüm kelimâtum ana isnâd itdükleri gam degül hemân anun mühmelâtını bana isnâd itmesünler diyü cevâb virmişler” (Lâtîfî 2000: 168-169).
- 4 “Rivâyet iderdi ki Necâtî-i merhûm Magnisa’dan Sultân Mahmûd âsitanından Edirne’de Sultân Bâyezîd-i merhûma risâlete varup kaside sunup hil’at u câize alup mu’azzez ü mükerrerem dönüp Magnisa’ya giderken İstanbul’a ugradı şu’arâ-yı vakt Revânî vü Ferruhî vü Mesihî vü Şem’î ve Âhî meclisine cem’ olup eş’ârımız okinup sohbet-i bâde olunurken mezbûr Hallâc Zâtî geldi Necâtî-i merhûm kim oldugin sordı ve bunlar dahi Zâtî dirler diyü istihzâ tarîkiyle medh eylediler gerçek sanup ne acep Zâtî tururken bir Zâtî dahi zuhûr itmege küllî kuvvet gerek diyü bu-yurun billâh diyü eş’ârın okıdı keyfiyyet-i hâline ve kemiyyet-i mikdârına vâkıf oldukda meclisinden kovup bire edebisiz bu bizâ’a ile Zâtî’ye mu’araza ve anunla şî’rde mutâraha ne haddündür vallâhi eger pâdişâh âsitânesine şimdi gider olsam dönmiş bulunmasam kaside ile arz-ı hâl iderdüm bir mahlasda bir şâ’ir-i kâdir var

- iken her küstâh u mukallid anun mahlasıyla şî're mahlas bulup mu'araza itmeye diyü yasag itdirüp hük-m-i şerîf ihrâc itdirürdüm didi" (Kılıç 1994: 887-888).
- 5 "Evvelden mahlası Es'ad idi. Zamanında zuhur eden yâve söyleyen Es'adlardan ayırmak maksadıyla sonradan Gâlib mahlasını kullanmaya başladı" (Muallim Naci 2000: 113).
 - 6 "Pek genç iken "Fâik" bilâhare "Andelib" mahlaslarını kullandı. Ahmed Rasim Bey bir makalesinde "adı Es'ad idi. Sürûri'nin Şeyh Gâlib merhumu hicvettiği sırada 'Bilmem ey menhûs adın Es'ad mıdır, Gâlib midir? Demesinden ürkererek "Andelib" tahallus ettiğini söylerdi" diyor" (İnal 1999: 159).
 - 7 "Eş'ârda mukaddemâ Firdevsî tahallus idüp Firdevsî-i diğer olduğun istimâ' itmekle mahlas-ı merkûmı kendilerden ib'âd u mısru'l-bülegâ-i dânişverânide mahlasların Ebu'l-es'ad eylemişlerdür" (Sâlim 1315: 149).
 - 8 "Mûmâileyh sâlifüt-terceme İsmâ'il Paşa-zâde Hakkı Beg'in şâkirdânından olup meslek-i şî'rde mûmâileyhiñ eserine pûyan ve etvâr u güftârda kendisine akrân u hem-zebân olduğundan iddi'a-i şâ'iriyet etmemek hülâsâsiyle mu'ahharen Fevzî tahallüs eylemişdir" (Fatin 1271: 70).
 - 9 "Evelce mahlası Mehdî iken iştirâk-ı mahlas sebebiyle Ahdî'ye tebdil etmişdir" (Tuman 713).
 - 10 "Evâilde mahlası Resmî iken asrında hem-mahlas-ı müteaddid ve tefâvüt-ende-k-i fehmân-sühan-i mütehayyiri'l-ukûle müte'essir olmak hasebiyle

Mısra': Olmaz bir asmân iki hurşide cilve-gâh
mefhûmu üzre Vahid olmuşdur" (Atlansoy 1998: 336).

- 11 "Kendi selîmü'n-nefs ve adı Selmân idi bir zemân Selmân'ı mahlas idindi âkabet bu mahlasda kesret-i şürekâdan incindi. Şeyh İlâhî-i merhûm ile hemşehrî ve hem-mahalle olduğu cihetden İlâhî-mahlas oldu" (Kılıç 1994:151).
- 12 "Vefâyî tahallus kılur irdi. Fakîr iltimâsı bile Zamânî'ga tagyîr birdi, iki cihetdin: Bir cihet bu kim Sultân Bedtû'z-zamân Mîrzâ mülâzimi irdi. Zamânî tahallusning mû-nâsebeti anga köp bar irdi. Yana bir cihet bu kim Ahmed Hâcî Big "Vefâyî" tahallus kılur ve şî'ri meşhûrdur ve dîvânî hem bar, mûnâsib imes irdi kim uluk kişiğe bî-cihet tahallusda şerîk bolgay" (Nevâyî 2001: 107-108).
- 13 "Mahlası Zeynî iken ba'zı kimesne ile şirketden mahlas bulmagiçün tebdil-i mahlas itmişdür" (Kınalı-zâde 1989: 515).
- 14 "Evvel mahlası Kemâlî idi yârân "Kem Ali" diyü lâfîfe iderdi andan geçüp Bahârî tahallus idindi. Bir kerre yârân kilisaya dirler ne kâfirâne mahlasun vardur diyü sakâfe iderdi" (Kılıç 1994: 204).
- 15 "Mukaddemâ mahlası Şeref olup Nâbî-i şîrîn-zebânîñ "bozundu" gazeli şuyû'unda Şerefiñ bozundusu "feres" olur dediklerini istimâ' etmekle mahlasını İkbâl eyleyip bir encümen-i zurafâya gelip hüneriñiz var ise İkbâlî de bozuñ dedikde içlerinden biri mümkün degil mi a bakkâl dedikde hayli bozulmuşdur" (Safâyî 28b).
- 16 "Edremî'e avdetinden iki ay sonra Dombay-zâde Şeyh Ali Efendi cânibinden icâzet-nâme gönderilip "Âkif" mahlası verilmesi üzerine

Hayât-ı câvidânî n'eydügün şehten suâl ettim

Ölümden evvel ölmekdir dedikde intikal ettim

Meâlîne muvâfık terk-i mâsivâ ve hânesinin bir köşesinde senelerce inzivâ etti.
Dombay-zâde Efendi tarafından mahlası Âczî'ye tahvil edilince inzivâdan ferâgatle
Dîvân-ı eş'ârını tertîb ve nice mürîdânî terbiye eyledi" (İnal 1999: 38-39).

- 17 “Nâmı Mehmed’dir. İstanbul’dan zuhûr etmiştir. Evâ’il-i hâlinde tahsîl-i ma’rifet edip Âhî mahlas ile ta’ rif-i hüsn ü cemâl-i bî-bedel ve nice zamân kasâ’id ve târih ve gazel nazm edip lâkin mahlas-ı mezbûrdan çendân letâfet kesb eylemediği ecilden ba’zı yârânın ve bu fakîr-i câmi’ül-hurûfun ta’rifî ile ‘Arif mahlasını ihtiyâr etmekle ma’rûf olup ba’zı evkâfa kâtib ve mütevellî olmuştur” (Safâyî 198a).
- 18 “Mezbûrun mukaddemâ mahlası Aziz idi sonra Neş’et Efendi Hazretlerinin re’yi ile tebdil-i mahlas edip İhsan tahallus etmiştir” (Şefkat 8).
- 19 “Hacc-ı şerife azîmet ederek bu vesile ile mahlasını “Hâcî” vaz etmiş ve Mevlânâ İmâmü’l-dîn Semerkandî Hazretleri’nin tensîbiyle mahlasını “Hicâzî”ye tebdil eylemiştir” (Ali Emiri 2003: 16; Beysanoğlu 1957: 174).
- 20 “Münif, İstanbul’a gelmeden önce, “Hezârî” mahlasını kullanmıştır. (...) İstanbul’a geldikten sonra, hamisi Raşit Efendi’nin tavsiyesine uyararak mahlasını Münif’e çevirmiştir” (Küçük 1999: 5).
- 21 “Cedd-i u’lâsı mi’sam-ı bâzû-yı kerâmet Hüsâm Efendi merhûma nisbet ile hâl-i sıgarnda Hüsâmî tahallus ederdi. Ba’dehu cvedet-i tab’-ı mâder-zâd ile manzûme-i bızâ’a-i kesbiyye-i isti’dâdı meleke-i vehbiyye-i eş’âr ile mütezâd oldukça bu ceridede tercemesi sebki eden Neylî Efendi ta’ayyünü ile Vehbî tahallus edip mahlas-ı mezbûru kendü ile id-di’â-yı şirket istihâl edenler istihlâk-ı re’sü-l-mâl-i işihâr eyleyip mahlas-ı merkûm bil-istiklâl kârgâh-ı suhanda tamga-yı kumâş-ı eş’âr olmuştur” (Safâyî 328b). “Babası tarafından nesebi seyyidlik ve zâhidlik ashâbından cenâb-ı Hüsâmeddin’e çıkmasıyla önceleri teberrûken “Hüsâmî” mahlasını kullanmıştı. Daha sonra, şâ’ir Ahmed Neylî Efendi –ki, Seyyid’in sahip olduğu Allah vergisi istidâdı hakkıyla takdir ediyordu- bir gün kendisine “Niçin Hüsâmî mahlasını kullanıyorsunuz? Şimdiye kadar Hüsâmeddin sülâlesinden gelmiş bir şâ’ir olmadığı halde, o sülâlenin yegâne övüncü olan seyyidlik şânına bir de şâ’irlik şerefi ilâve etmek üzere siz geldiniz. Bu sizin için Allâh’ın bir “evhibe-i mahsûsu”dur. Şu halde “Vehbî” mahlasını almanız en münâsibi olur.” Dediğinden o günden itibaren “Hüsâmî”yi terk ile “Vehbî”yi seçmiştir” (Muallim Naci 2000: 77).
- 22 “1193/1779’da İstanbul’a gelince Şeyhülislâm Tevfik Efendi tarafından mahlâsı Sürûrî’ye çevrilmiştir:
Mukaddemâ altı yıl Hüzni tahallüs eylemişdim ben
Bihamdillâh meserret-yâb kıldı Hayy-ı bî-enbâz
İşitdim bana hâtif dedi kim yaz bî-nukat târih
Sürûrî sana mahlas verdi Tevfik-i sühan-perdâz” (Muallim Naci 2000: 77).
- 23 “Nef’î, Darrî mahlasını Gelibolulu Âlî’nin tavsiyesi ile terk ederek bu yeni mahlası kullanmaya başlamıştır. Kendisine bu mahlası veren Âlî’ye bir kaside ile teşekkür eden Nef’î bu manzumede şu beyte de yer vermiştir:
Eyledin mahlas-ı Nef’î ile kadrim efzûn
Zihn-i pâkimde görüp kuvvet-i iz’ân-ı suhan” (Akkuş 1993: 251).
- 24 “Evvle mahlası Nürî imiş. Sonra âdeti üzre Hoca Neş’et tagyîr edip bir mahlas-nâme ile mahlas-ı mezbûru ref’ etmiş” (Arif Hikmet 7a).
- 25 “Mûmâ-ileyh Muhibb-i âl-i abâ bir şâ’ir-i şî’r-âşinâ olup mu’ahharen mürebbîsi tarafından kendisine Şemsî mahlası verilmiş olduğundan mahlas-ı mezkûr ile dahi ba’zı eş’ârı vardır” (Fatin 1271: 424).
- 26 “On beş yaşında iken bir beyit söylemiş. Muallimi “Sabih” mahlasını vermiş. Fakat pederi “Bu mahlas, nasara kokuyor. Mahlasın ‘Sâmi’ olsun demiş ve bu mahlasla tanınmıştır” (İnal 2002. 2105).

- 27 “Evâ'il-i hâlinde kesb-i ma'ârife iştigâl edip mahlası Semendî olmağla ol 'âsırın Şeyhül-islâmına bir kasîde-i garrâ verdikde ol müftî-i müşkil-güşâ kasîdeye ziyâde tahsîn edip buyurur ki Çelebi bir müsta'id âdeme beñzersin lakin Semendî atcanbâzi demekdir. Şimden sonra mahlasın Neşâtî olsun demekle mahlas-ı mezbûru ihtiyâr etmişdir” (Safayî 277b).
- 28 “Monla âşık kendüden nakl ider ki unfuwân-ı cevânide mahlasını Şehdî koyup Resmî-mahlas bir şâirle hem-civâr olmuş. Kannâd-ı rûzgâr ve leb-i la'li gibi şeker-rîz-i bülend-iştihâr olmağın bir def'a asrun melikü'ş-şu'arâsı Ahmed Paşa huzûruna vusûl bulmuş. Paşa-yı mezbûr gâh la'i şîrînine ezilmiş gâh şeker-rîzliğini pesend idüp ukdesi çözülmüş. Şâ'irliğe heves tuyup Şehdî mahlas idüğü tatlu cânına koyup berây-ı müsâhabet ol dil-ber-i şîrîn-lebe Kandî mahlasını beyân idüp mahlasını tebdil itdürmiş” (İsen 1994: 260).
- 29 “Mukaddemâ Enderûn-ı şeref-makrûnda oldukları halde Tayfûr mahlasıyla şöhrat-nümâ olup bir hizmet-i celîle ile Yenişehir Fenâr-ı şâyân-ı i'tibâra azîmet ü vusûl ve sâlifü't-terceme Akovalî-zâde Hâtem Efendi merhûmun meclis-i şerîflerine duhûl buyurdukda beyenlerinde alâka-i rûhânî hâsıl olup mütercem-i pâkîze-cebînin cebhe-i pâkinde envâr-ı şa'sa'a-perdâz-ı ehl-i yakîn olmağın enfâs-ı kudsî iktibâslarıyla Dâniş mahlasını ta'yîn buyurmalarıyla beyne'l-enâm mahlas-ı mezkûr ile tahsîl-i nâm idüp şöhrat-karîn olmuşlar” (Erdem 1994: 96).
- 30 “Nâmı Yahyâ'dır. Nice zamân Halîm tahallus edip ba'dehu Nazîm'de âheng-i karâr ihtiyâr etmişdir” (Safayî 307a). “ Bu Nazîm'un nâmı Yahyâ olup mukaddemâ Halîm tahallus iderdi. Sonra Neşâtî Hazretlerinin istifâza-i envâr-ı ta'lîmlerine mazhar oldukda Nazîm buyunlup berekât-ı telemmüzleriyle bir şâ'ir-i zor-âver-i rûzgâr olmuşdur” (Esrâr Dede 2000: 491).
- 31 “On yıl mikdârı mahbûs olup Hasbî mahlasını Habsî'ye mübeddil kılmış (İsen 1994: 207); (...) Paşa dahi senün gözüne görinecek var diyü yine habse buyurur. Hasbî mahlasın tebdil idüp Habsî diyü tahallus ider” (Kılıç 1994: 204).
- 32 “Evâ'il-i hâlinde Meylî tahallus iderdi. Zamân-ı şebâbeti şeybete mütebeddil oldukda tenden tâb u tüvân gidüp pîr-i fânî olıcak zamân-ı sinne i'tibâr idüp Fânî mahlas didiler” (Lâtîfî 2000: 416).
- 33 “Evâ'il-i hâlinde âzmâyîş-i tâb' edip Hevâyî mahlas ile vâfir gazel nazm edip yârân-ı nükteverân-ı 'asr dahi ol zemîn-i tâzede rahş-rân-ı tegazzül olup bir dîvân-ı hande-'unvân nazm u tertîb etmişlerdir ki Hevâyî Dîvânı diyü meşhûr-ı ci-hândır” (Safâyî 97b).
- 34 “Üstâd-ı ekremimiz Mehmed Şa'bân Kâmî Efendi Hazretleri'nin evâ'il-i zamânlarında ittihâz buyurdukları mahlasdır. Muahharan Kâmî mahlasını intihâb buyurmuşlar ise de ...” (Ali Emîrî 2003: 27). “(...) gençliğinde “Refik” mahlasıyla söylediği gazellerin bazı mecmualarda mukayyed bulunduğu...” (İnal 2000: 1108).
- 35 “Evâyilde Ziyâyî dirdi ba'dehû Selâmî tahallus itdiler” (Lâtîfî 2000: 277).
- 36 Bu şairin eski mahlası Beyânî'de Hâkî olarak kaydedilmiştir (Beyânî 1997: 180). “Mahlası Çâkî idi (...) Çâkî mahlas mezkûr oldukça takbîh olunurdi. Âhir mahlasın Arşî itmege râzî ıldı ta'n-ı yârândan mahlas buldı” (Kılıç 1994: 581).
- 37 “(...) olduğu cihetden Çeşmî mahlas itmiş, âhir himmet-i tab'-ı bülend olmağın Âlî-mahlas kendülere erzânî görmüşler. Ol vech ile makbûl-i ahâlî olmuş” (Ahdî 101a). Âlî'deki bu mahlas değişikliğine Mustafa İsen'in yorumu şöyledir:

“Çok erken yaşlarda şiiire başlayan şâir, önceleri Çeşmî mahlasıyla şiiirler yazarken sonra bunu değiştirmiş ve “ulu, yüce” anlamlarına gelen Âlî kelimesini mahlas olarak kullanmaya başlamıştır. Bence Alî'nin kişiliğini çözecek anahtar kelimelerden biridir bu mahlas değişikliği. Bilindiği gibi taşıdığımız isimleri hiç birimiz kendimiz seçmedik. Acaba böyle bir imkânımız olsa bu adları ne oranda muhafaza ederdik. Bir başka ifadeyle söylemek gerekirse, taşıdığımız adlar bizim zevkimizi değil, başta anne ve babamız olmak üzere yakınlarımızın tercihini yansıtır. Oysa mahlas seçiminde durum bunun tam tersinedir. Nadiren mahlasın da başkaları tarafından verildiği vâki ise de çoğunluk bunlar belli bir yaşa geldikten sonra şâir tarafından seçilmektedir. Öyleyse mahlaslar, şâirin mizacını ve psikolojik konumunu ele veren son derece önemli ipuçlarıdır. Alî de bu mesele için son derece karakteristik bir örnektir.

“Nazmiyle asrının vahîdi iken nesriyle fenninin ferîdi iken”

veya

“Âlî tahallüs ettim edip himmetin bülend”

diyen birinin, kendini çağının en büyük şâiri telâkki eden bir kişiliğin, Çeşmî gibi romantik bir kelimeye takılıp kalmayacağı kesindir.” (İsen 1988: 6-7).

- 38 “Boyu kısa olduğundan önceleri şiiirde Kûtehî mahlasını kullanırken, sonradan Bülendî mahlasını almıştır” (Canım 1995: 266).
- 39 Evâil-i hâlinde Mâtemî tahallus eyledi. (...) Lâkin mahlasında şeâmet vardır diyü Mâtemî iken Hâtemî lafzına tebdîle emr olındı” (İsen 1994: 303); “Mezkûr ol zamânda Mâtemî mahlasıyla meşhûr u mesrûr imiş. Âhir giderek ol tarîkden dahi vaz gelüp “külli şey”ün yerci’ü ilâ aslihi” muktezâsınca (...) mahlas-ı pâkin Hâtemî’ye hatm etmiş” (Ahdî 61a-61b); “Mahlası Mâtemî iken mezbûrun (Turak Çelebi'nin) işaretiyle Hâtemî itmişdür” (Kınalı-zâde 1989: 325).
- 40 “Cuzcânân'lık durur. Reyhânî tahallus kılur irdi ve vilâyeti münâsebeti bile anga Cânî tahallus buyuruldu” (Nevâyî 2001: 96).
- 41 “Vecdî evâil-i hâlinde Vecdî tahallüs etmişler sonra o ma'nâdan şeh-bâz-ı tab'ı pervâz idüp ve nâmî dahi Abdü'l-kerîm olmak münâsebetiyle ve esmânın müsemmâsında te'sîr olup kirâmîdan olmak arzusuyla sahîfe-i rûzgârda nâmım nâmî olsun diyü Kirâmî tahallus etmişdür” (Ahdî 140b-141a).
- 42 “Evvelki mahlası Zeyrek-zâde olmak takrîbi ile Zeyrekî idi. Ba'dehû şâhid-i nâzenîn-i şii'rinde letâfet ü ân ve şâyeste-i âferîn ü istihsân olmagın Ânî olmuşdur” (Atlansoy 1998: 196).
- 43 “Türkçe şiiirlerinde Hazânî mahlasını kullanmışsa da şöreti Eflâtun iledir” (Tuman 49).
- 44 “Ali Şir Nevaî de Farsça şiiirlerinde Fânî mahlasını tercih etmiştir” (Akün 1994: 395).
- 45 “Şehlâ Dede eş'âr-ı Türkiyyesinde Meyyâl mahlasını iş'âr eyleyüp Fârisiyâtda Şehlâ vaz'ını izhâr itmek kendülere mahsûs bir taur-ı cep ü râst-nümâ olmagla iki mahalde tasvîr-i şahs-ı müdde'âya muhtâc oldı” (Esrâr Dede 2000: 474).
- 46 “Beyne'l-fukarâ Şeydâyî dimekle şöret-şii'âr olup eş'âr-ı Fârisiyyelerinde Şeydâ ve güftâr-ı Türkiyyelerinde Şeydâyî tahallus buyurup” (Esrâr Dede 2000: 36).
- 47 “Tâlib, Acemce manzumelerinde “Azım” mahlasını kullanmıştır” (Beysanoğlu 1957: 163).
- 48 “Hezeliyâtta “Zevkî” mahlasını kullanmıştır” (İnal 1999: 304; Tuman 151).
- 49 “Hicv ü hezli ihtivâ eden manzûmeleriyle bazı nesirlerini Dîvânçe-i Dehrî namıyla iki defa tab ettirdi” (İnal 2000: 1111).

50 “İlâhiyyâtında Fedâî mahlasını kullanmıştır” (Tuman 636).

51 Aşık Ali İzzet, yaşadığı bir takım sosyal hadiseler sebebiyle “İzzetî” mahlasını “Nef-retî” şeklinde değiştirmiştir (Başgöz 1979: 27).

Kaynakça

- AÇIKGÖZ, Namık (1989), “Divan Şairlerinde Mahlas Meselesi”, *Millî Eğitim*, 88: 59-63.
- Ahdî, Gülşen-i Şu’arâ, Topkapı Hazine Ktb. No. 1303.
- AK, Coşkun (2001), *Şair Padişahlar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- AKKUŞ, Metin (1993), *Nef’î Divânı*, Ankara: Akçağ Yay.
- AKÜN, Ömer Faruk (1994), “Divan Edebiyatı”, *İslâm Ansiklopedisi*, IX: 395-396, İstanbul: TDV Yay.
- Ali Emîrî Efendi (2003), *Esâmî-i Tezkire-i Şu’arâ-yı Âmid*, (Haz. G. Güner, N. Güner), Ankara: Anıl Matbaası.
- Ali-Şîr Nevâyî (2001), *Mecâlisü’n-nefâis I-II*, (Haz. Kemal Eraslan), Ankara: TDK Yay.
- Arif Hikmet, *Tezkire*, Millet Ktb. Tarih Nu. 788.
- ATLANSOY, Kadir (1998), *Bursa Şairleri*, Bursa: Asa Yay.
- BAŞGÖZ, İlhan (1979), *Aşık İzzet Ali Özkan Yaşamı-Sanatı-Şiirleri*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yay.
- Beyânî Mustafa Bin Carullah (1997), *Tezkiretü’ş-şu’arâ*, (Haz. İbrahim Kutluk), Ankara: TTK Yay.
- BEYSANOĞLU, Şevket (1957), *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları I*, İstanbul: Diyarbakır’ı Tanıtma Derneği Neşriyatı.
- CANIM, Rıdvan (1995), *Edirne Şâirleri*, Ankara: Akçağ Yay.
- ERDEM, Sadık (1994), *Râmiz ve Âdâb-ı Zurefâsı*, Ankara: AKM Yay.
- Esrâr Dede (2000), *Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyeye*, (Haz. İlhan Genç), Ankara: AKM Yay..
- Faik Reşat (Tarihsiz), *Eslâf*, (Haz. Şemsettin Kutlu), İstanbul: Tercüman Yay.
- Fatîm (1271), *Hâtîmetü’l-eş’âr*, İstanbul.
- İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal (1999), *Son Asır Türk Şâirleri I* (Haz. M. Cumbur), Ankara: AKM Yay.
- İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal (2000a), *Son Asır Türk Şâirleri II* (Haz. M.K. Özgül), Ankara: AKM Yay.
- İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal (2000b), *Son Asır Türk Şâirleri III* (Haz. H. Özcan), Ankara: AKM Yay.
- İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal (2002), *Son Asır Türk Şâirleri IV* (Haz. İ. Baştuğ), Ankara: AKM Yay.
- İSEN, Mustafa (1988), *Gelibolulu Mustafa Âlî*, Ankara: Kültür ve Turizm Bak. Yay.
- İSEN, Mustafa (1994), *Künhu’l-ahbâr’ın Tezkire Kısmı*, Ankara: AKM Yay.

- İSEN, Mustafa (1997), *Ötelerden Bir Ses*, Ankara: Akçağ Yay.
- İsmail Belig (1985), *Nuhbetü'l-âsâr li-zeyli zübdeti'l-eş'âr*, (Haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu), Ankara: Gazi Üniversitesi Yay.
- KALPAKLI, Mehmet (2001), "Divan Şiirinde Mahlas Üzerine", *Kitaplık*, 45: 254-259.
- KARATEKE, Hakan T. (1995), *İşkodra Şairleri ve Ali Emiri'nin Diğer Eserleri*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- KILIÇ, Filiz (1994), *Meşâirü'ř-şu'arâ (İnceleme-Tenkitle Metin)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi SBE.
- Kınalı-zâde Hasan Çelebi (1989), *Tezkiretü'ř-şu'arâ I-II*, (Haz. İbrahim Kutluk), Ankara: TTK Yay.
- KÖKSAL, M. Fatih (2005), "Yanıltıcı Mahlaslar Yahut İbn-i Kemâl'in Ettikleri", *Türk Edebiyatı*, 376: 41-43.
- KÖKSAL, M. Fatih (2001), *Edirneli Nazmî, Mecma'u'n-nezâ'ir (İnceleme-Tenkitle Metin)* (Basılmamış Doktora Tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE.
- KÖKSAL, M. Fatih (1998), *Kayserili Divan Şairleri*, Kayseri: Geçit Yay.
- KÜÇÜK, Sabahattin (1999), *Antakyalı Münif Divânı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Latifi (2000), *Tezkiretü'ř-şu'arâ ve Tabsıratü'n-nuzemâ*, (Haz. Rıdvan Canım), Ankara: AKM Yay.
- MACİT, Muhsin (1997), *Nedîm Divânı*, Ankara: Akçağ Yay.
- Muallim Naci (2000), *Osmanlı Şairleri* (Haz. Cemal Kurnaz), Ankara: Akçağ Yay.
- Mucib (1997), *Tezkire-i Mucib*, (Haz. Kudret Altun), Ankara: AKM Yay.
- Nûri Osman Hanyevî, *Risâle-i Tezkiretü'ř-şu'arâ*, Çorum Hasan Paşa Ktb, 2113/2.
- PEREMECİ, Osman Nuri (1939), *Edirne Tarihi*, İstanbul: Resimli Ay Matbaası.
- Safayi, *Tezkiretü'ř-şu'arâ*, Milli Ktb., MF FB 413.
- Sâlim (1315), *Tezkire-i Sâlim*, Dersâadet İkdâm Matbaası.
- Sehî (1325), *Tezkire-i Sehî*, İstanbul.
- Şefkat Seyyid Abdulfettah, *Şefkat Tezkiresi*, İstanbul Üniversitesi Ktb., Ty. 3916)
- TOLASA, Harun (1983), *Sehî, Latifi ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. YY'da Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, İzmir: Ege Üniversitesi Yay.
- TUMAN, Nâil, *Tuhfe-i Nâili*, MEB Türk Ans. Bürosu B/870 (Yayımlar Dairesi Bşk. Kütüphanesi).

The Poets Who Changed Mahlas and Used More Than One Mahlas

Dr. Orhan KURTOĞLU*

Abstract: Divan poets usually were called with their mahlas instead of their real names. In Turkish literature traditionally poets used only one mahlas by the effect of Iran and Şeyhi. Moreover some of the poets had changed their mahlas and some others had used more than one mahlas.

In this article the poets who changed their mahlas and who used more than one mahlas were found out by looking through bibliografic sources and the reasons of this were shown by tables and graphics.

Key Words: Classical literature, divan poetry, mahlas, changing mahlas, more than one mahlas using

* Gazi University, Kırşehir Education Faculty / KIRŞEHİR
orkurt@gazi.edu.tr

Поэты стихотворной литературы Османской эпохи Диван меняющие свой псевдоним и писатели имеющие несколько псевдонимов

Доктор Орхан Куртоглу*

Резюме: В стихотворчестве литературы Османской эпохи Диван поэты в большинстве прибегали к использованию псевдонимов вместо настоящих имён. В турецкой литературе с традицией пришедшей под влиянием Ирана и Шейхов поэты в большинстве использовали один псевдоним. Однако известно, что некоторые поэты меняли, а некоторые даже использовали несколько псевдонимов.

В этой статье исследовались биографические источники и пытались закрепить причины замены и использование поэтами нескольких псевдонимов, эти упреждения показаны в таблицах и графиках.

Ключевые слова: стихотворения литературы Диван, псевдоним, замена псевдонимов, использование нескольких псевдонимов

* Университет Гази Кыршехирский Образовательный Факультет / КЫРШЕХИР
orkurt@gazi.edu.tr